

Titelgegevens / Bibliographic Description

Titel	Een onbekende Engelse vertaling van W. Teellinck / J.B.H. Alblas.
Auteur(s)	Alblas, J.B.H.
In	<i>Documentatieblad Nadere Reformatie</i> , 8 (1984), no. 3, p. 95-98.
Copyright	2007 / J.B.H. Alblas SSNR Claves pietatis.
Producent	Claves pietatis / 2007.07.17; versie 1.0
Bron / Source	Onderzoeksarchief / Research Archive Nadere Reformatie
Website	Sleutel tot de Nadere Reformatie
Nummer	B99027735

De digitale tekst is vrij beschikbaar voor persoonlijk gebruik, voor onderzoek en onderwijs. Respecteer de rechten van de rechthebbenden. Commercieel gebruik is niet toegestaan.

Het 'Onderzoeksarchief Nadere Reformatie' bevat digitale documenten over het gereformeerd Piëtisme en de Nadere Reformatie in Nederland tot 1800. Het is doorzoekbaar met de 'Bibliografie van het gereformeerd Piëtisme in Nederland (BPN)' op de website 'Sleutel tot de Nadere Reformatie'.

The digital text is free for personal use, for research and education. Each user has to respect the rights of the copyright holders. Commercial use is prohibited.

The 'Research Archive Nadere Reformatie' contains digital documents about reformed Pietism and the Nadere Reformatie in the Netherlands until 1800. These can be retrieved by searching the 'Bibliography of the reformed Pietism in the Netherlands (BPN)' database at the 'Sleutel tot de Nadere Reformatie' website.

EEN ONBEKENDE ENGELSE VERTALING VAN W. TEELLINCK

In Londen verschenen in 1621 en 1622 drie in het Engels vertaalde werken van Willem Teellinck¹. Het zijn de vertalingen van de **Weech-schale des Heylichdoms** (1621), **De clachte Pauli** (1620), en **De rust-plaetse des gemeoets** (1621)². Het valt op dat het om quarto uitgaafjes van een betrekkelijk geringe omvang gaat en dat ze al kort na publicatie in Nederland in hetzelfde formaat in Engeland op de markt gebracht werden.

De vertaling van **De clachte Pauli** zag het licht bij John Bellamy (ook Bellamie), die het werkje bij John Dawson had laten drukken. En het is deze uitgever die op 16 juni 1621 een hier te lande onbekende vertaling van Teellinck liet registreren: **The forceable power of the love of CHRIST**, written by WILLIAM TELINCK minister of GODS worde at Middleborough³. Het is de vertaling van het in 1620 uitgebrachte **Liefden-dwangh, ofte de vriendelijcke kracht der liefde Christi**⁴.

In de **Short-Title Catalogue 1475-1640** (hierna STC) komt de vertaling niet voor. Dat kan twee dingen betekenen: het boekje is wel verschenen, maar er is geen enkel exemplaar bewaard gebleven, of het is nooit verschenen. Het laatste kan heel goed het geval zijn, want wanneer een uitgever tegen betaling van zes stuivers een boek liet registreren in het Stationers' Register dan gaf hij daarmee alleen aan dat hij het wilde publiceren en verzekerde zich daarmee van een soort 'copyright'. In de meeste gevallen volgde op de intentie natuurlijk ook publicatie, maar toch kwam het voor dat een geregistreerde uitgave om wat voor reden dan ook niet van de grond kwam.

Wie was John Bellamy (c. 1596-1654), de man die één vertaling van Teellinck het licht heeft doen zien en op zijn minst de intentie heeft gehad er nog een tweede aan toe te voegen? Op 4 februari 1619/20 wordt hij na afsluiting van zijn leertijd als lid in de Stationers' Company opgenomen⁵. Zijn bemoeienissen met Teellinck's werk zijn die van een jonge man die aan het begin staat van een lange loopbaan.

Zijn eerste boek laat hij registreren op 10 oktober 1620⁶. Na nog vier andere, waarbij twee werken van Richard Preston, **The doctrine of the sacrament of the lords supper** en **The duties of communicants**, laat hij op 12 april 1621 **Pauls complaint** registreren, de vertaling van **De clachte Pauli**⁷. Op 16 juni volgt dan, zoals we al zagen, **The forceable power**. Dan valt er een gat en pas op 13 januari 1622 wordt zijn volgende werk in de registers opgenomen. Het is een derde pennevrucht van Richard Preston, **The godly mans inquisition**⁸. Van zes van de zeven werken die Bellamy in 1620 en 1621 heeft laten registreren, zijn in de STC exemplaren te vinden. Alleen van **The forceable power** niet.

VIII-96

In de periode waarin Bellamy werkzaam was, kwam ook vrij vaak het omgekeerde voor van wat we zojuist zagen: een uitgever publiceert een werk dat hij niet heeft laten registreren⁹. We zien dat John Bellamy in de jaren 1620 en 1621 ook een keer doen¹⁰. Het betreft een vierde werk van Richard Preston, **Short questions and answers, plainly explaining the nature and use of the sacraments**. Dat brengt het aantal werken waarvan exemplaren zijn overgeleverd dus op zeven, waarvan er vier van de pers kwamen van John Dawson, de al genoemde drukker van **Pauls complaint**.

De vertaler daarvan is Charles Harmar, die van zijn 'slender ability' (geringe bekwaamheid) in dit métier gewaagt¹¹. Dat horen we vertalers in deze periode vaker zeggen en het hoeft dan ook niet meer dan een loze conventie te zijn. Maar gecombineerd met Thomas Gataker's opmerking over de vertaling van Teellinck's **Weech-schale**, dat hij graag in handen had gezien van 'a more skilfull Translator' (een vaardiger vertaler), zou het kunnen wijzen op de matige kwaliteit van deze Teellinck vertalingen¹². Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of deze indruk juist is.

Niet alleen in de eerste twee jaar van zijn loopbaan heeft Bellamy de Puriteinse zaak willen dienen. Plomer schetst die loopbaan in kort bestek¹³. Behalve daarover licht Liu ons ook in over Bellamy's godsdienstige en politieke activiteiten¹⁴. Maar verreweg het uitvoerigst is Leona Rostenberg die één van het dozijn studies in haar al genoemde boek speciaal aan hem wijdt: 'The New World: John Bellamy, "Pilgrim" Publisher of London' (pp. 97-129).

Uit de titel blijkt al dat het haar voornamelijk gaat om John Bellamy als de uitgever van de 'Pilgrim Fathers' en van de kolonisten in New England, hoewel naar haar eigen zeggen maar 15% van zijn totale productie op hen betrekking heeft¹⁵. Die productie stelt zij op 237 werken waarvan 63% Puriteins georiënteerd is¹⁶.

De uitgave van **Pauls complaint** en ook van **The forceable power** brengt zij in verband met Teellinck's nauwe contacten met de separatistische Leidse groep van John Robinson, met wiens ideeën Bellamy volgens haar bekend zal zijn geweest via zijn lidmaatschap tussen 1616 en 1626 van de separatistische gemeente rond Henry Jacob in Londen¹⁷.

Opvallend is dat zij er zonder meer van uit gaat dat **The forceable power** het verder heeft gebracht dan het Stationers' Register en metterdaad in 1621 door Bellamy is uitgegeven. Maar belangrijker lijkt mij de stelligheid waarmee zij een direct verband legt tussen Teellinck en John Robinson en waarmee zij dat verband aanvoert als de reden waarom Bellamy tot publicatie van werk van Teellinck overging¹⁸. Mij lijkt deze zienswijze nogal aanvechtbaar¹⁹.

Wel relevant voor de uitgave van Teellinck in Engeland komt mij het bezoek voor dat Thomas Gataker aan Nederland bracht van 13 juli tot 14 augustus 1620²⁰. Gataker is na terugkeer aantoonbaar als tekstbezorger opgetreden van de Engelse uitgave van de **Weech-schale** en van **De rust-plaetse des gemoets**, verschenen bij respectievelijk W. Sheffard en E. Brewster²¹. Daarom lijkt het mij niet onmogelijk dat hij indirect ook de hand heeft gehad in de (voorgenomen) publicatie van de vertalingen bij John Bellamy. Verder onderzoek op dit punt zal de waarheid misschien wat dichterbij kunnen brengen.

J.B.H. Alblas.

Noten

1. A.W.Pollard en G.R. Redgrave, **A short-title catalogue of books printed in England, Scotland, and Ireland and of English books printed abroad 1475-1640**, dl. 2, tweede druk, Londen 1976, nrs. 23860, 23861 en 23862.
2. Op 't Hof heeft op deze vertalingen gewezen in **Documentatieblad Nadere Reformatie**, Jrg. 5, p. 2 en Jrg. 6, p. 39.
3. **A transcript of the registers of the Company of Stationers of London; 1554-1640**, ed. E. Arber, 5 dln., Londen 1875-94, herdr. 1967, dl. 4, p. 18. Nadat ik de vertaling hier had gevonden, ontdekte ik dat Leona Rostenberg deze terloops vermeldt op p. 102 van haar boek dat later in dit artikel aan de orde komt.
De Stationers' Company was een gilde van drukkers, uitgevers en boekverkopers; ook voor de periode 1640-1708 is er een **Transcript of the registers**, ed. G.E.B. Eyre, 3 dln., Londen 1913-14, herdr. 1967.
4. Zie Op 't Hof, **Doc. Blad**, Jrg. 6, pp. 1-4.
5. Leona Rostenberg, **Literary, political, scientific, religious and legal publishing, printing and bookselling in England, 1551-1700: twelve studies**, 2 dln., New York 1965, pp. 97 en 98.
6. **Stationers' Register**, dl. 4, p. 3.
7. A.w., dl. 4, p. 14.
8. A.w., dl. 4, p. 25.
9. H.S. Bennett, **English books and readers 1603-1640**, Cambridge 1970, p. 48, waar hij stelt dat ongeveer een derde van de boeken niet in het **Stationers' Register** zijn opgenomen.
10. Paul G. Morrison, **Index of printers, publishers and booksellers in A.W. Pollard and G.R. Redgrave A short-title catalogue of books ...1475-1640**, Charlottesville 1961, s.v. John Bellamy, vermeldt zeven STC nummers, waarvan nr. 20286 een niet geregistreerde uitgave betreft.
11. Rostenberg, a.w., p. 102.
12. Zie Op 't Hof, **Doc. Blad**, Jrg. 6, p. 39.
13. H.R. Plomer, **A dictionary of the booksellers and printers who were at work in England, Scotland and Ireland from 1641 to 1667**, Londen 1907; herdr. 1968, pp. 20-21.
14. T. Liu in: R.L. Greaves en R. Zaller, **Biographical dictionary of British radicals in the seventeenth century**, 3 dln., Brighton 1982, pp. 53-54. De dln. A-F en G-O zijn verschenen.

VIII-98

15. Rostenberg, a.w., p. 102.
16. A.w., p. 100.
17. A.w., pp. 102-103.
18. A.w., p. 119.
19. Ik word hierin, dunkt mij, gesteund door W.J.M. Engelberts, **Willem Teelinck**, Amsterdam 1898; herdr. 1973. Hierin komt Robinson in het geheel niet voor.
20. **Dictionary of National Biography**, s.v. Thomas Gataker.
21. STC 23860 en 23862. K.L. Sprunger, **Dutch puritanism: a history of English and Scottish churches of the Netherlands in the sixteenth and seventeenth centuries**, Leiden 1982, p. 361 stelt ten onrechte dat Gataker verschillende werken van Teelinck in Engeland heeft gepubliceerd. Zo ver ging diens bemoeienis echter niet.

